

Autor: JOSEF KAREL ŠLEJHAR

Název díla: KUŘE MELANCHOLIK

Autor:

Josef Karel Šlejhar (1864–1914)

- byl autorem naturalistických a symbolických próz
- narodil se ve Staré Pace
- absolvoval reálku v Pardubicích (1881)
- poté studoval v Praze chemii, jenže kvůli nemoci musel po nějaké době školu předčasně ukončit
- pracoval hlavně jako chemik v cukrovaru a také jeden rok jako správce keramické továrny
- poté hospodařil na zděděném statku v Dolní Kalné v Podkrkonoší
- po rozvodu učil na obchodní akademii v Hradci Králové
- byl signatářem manifestu České moderny z roku 1895
- posílal články do Lumíru, Světozoru, Rozhledů, Ruchu, Národních listů a Moravskoslezské revue
- v jeho díle se naturalismus projevil v celé své krutosti, bezohlednosti a živočišnosti
- svět jeho próz je světem surovosti, bezútěšného pesimismu a destruktivního působení moderní civilizace

- **zařazení autora do uměleckého směru**

český naturalismus a česká moderna

naturalismus:

- umělecký směr ve 2. polovině 19. století, jedna z podob realismu
- člověk je chápán jako determinovaný tvor, jehož vůle a charakter je určen dědičností a prostředím
- jednání člověka je zděděné, člověka ovládají instinkty a pudy
- přírodní zákony jsou přeneseny na člověka
- častým projevem jsou drastické a odpuzující scény
- zástupci: Emile Zola (*Zabiják, Nana*), Guy de Maupassant (*Kulička, Miláček, U Tellierů*)

Česká moderna:

- uskupení autorů na přelomu 19. a 20. století

Manifest České moderny:

- vyšel v časopise Rozhledy roku 1895
- napsali J. S. Machar, F. X. Šalda, podepsali Březina, Sova, V. Mrštík, J. K. Šlejhar a další
- stanovisko mladých: nepřeklenutelná propast staří X mladí, právo volnosti slova, kritika = tvůrčí práce, potřeba silných individualit
- vyjadřují se i k politice – žádají všeobecné hlasovací právo, podporují dělnické hnutí, ženskou emancipaci

- **určení století, v němž autor tvořil**

2. polovina 19. století a počátek 20. století

- **určení dalších autorů stejného um. směru**

Naturalismus v Čechách:

Karel Matěj Čapek-Chod (1860–1927)

- představuje vrchol naturalismu u nás, vykresluje prostředí i způsob života různých společenských vrstev

- své tragické hrdiny líčí jako groteskní loutky v rukou nemilosrdného osudu

- *Kašpar Lén Mstitel, Antonín Vondřejc, Turbína* - romány

Vilém Mrštík (1863–1914)

- *Pohádka máje, Santa Lucia* - romány

Česká moderna:

Josef Svatopluk Machar (1864–1942)

- pracoval ve Vídni, v Čechách tisknul články v časopisech Šotek, Světozor, Ruch,...

- po válce generální inspektor československé armády – funkce se vzdal

- člověk s vyhraněnými názory – např. útok na V. Hála

- poezie = výraz určitého společenského a politického stanoviska – kritický, ironický, protihabsurský, protirakušácký

Confiteor (=vyznávám se) – 3 díly, první básnické sbírky, intimní lyrika

Tristium Vindobona = Žalozpěvy z Vídně – politická poezie

veršovaný román: *Magdalena*, kritika maloměšťáctví

lyrická sbírka *Zde by měly kvést růže*

František Xaver Šalda (1867–1937)

- * Liberec, rodina poštovního úředníka

- na přání otce studuje práva, ale navštěvuje také přednášky na FF, práva nedokončil

- pracoval v redakci Ottova slovníku naučného, šifra Šld. – hesla z oblasti západních literatur, heslo Kritika literární

- redaktor v revue Volné směry – píše o literatuře a výtvarném umění

- r. 1985 podepsal Manifest České moderny

- založil vlastní časopis *Šaldův zápisník* – vycházel 9 let, sám ho vedl a zaplňoval vlastními články

Život ironický a jiné povídky – krátké prózy

Loutky i dělníci boží – jediný Šaldův „román milostný o dvou dílech“

Boje o zítřek – soubor esejí o literatuře a výtvarném umění, dvakrát rozšířeno

Duše a dílo – medailony spisovatelů

- **názvy (případně obsahy) dalších autorových děl**

Próza:

Kuře melancholik (1889), první knižní novela

Dojmy z přírody a společnosti (1894)

Co život opomíjí (1895)

Peklo (1905) - zde se monstrózní prostor továrny stává alegorickým obrazem inferna

Lípa (1908) - podobenství o střetu moderního agrárního podnikatele a představitele tradičního vztahu k půdě

Povídkové soubory:

Z krajského města

Maloměstská idyla - náměty a deformovaným viděním světa se přibližuje expresionismu

Rozvrat (1911) - ve snaze pojmenovat příčiny prociťované lidské bídy se Šlejhar v některých pozdějších prózách přiblížil morálně útočnému traktátu, např. v proticírkevně zaměřeném.

Vykoupení nakonec nalézá v přírodě, jejíž věčné střídání života a smrti je jedinou spravedlností.

Charakteristika uměleckého textu jako celku:

- **literární druh**

epika

- **literární žánr**

novela s prvky naturalismu (tragický konec, delší než povídka)

- **literární forma**

próza

- **typ vyprávěče**

er- forma, vševědoucí

- **dominantní slohový postup**

vyprávěcí a popisný

- **vysvětlení názvu díla**

Kuře melancholik – osud hlavního hrdiny koresponduje se životem neduživého kuřete; když se chlapec ptá služebné, proč zrovna toto kuře je odstrkované, ona odpoví, že je to asi takový melancholik. Chlapec tomu nerozumí, ale vydedukuje si, že slovo melancholik je označení pro nějakou nespravedlnost a zároveň velké utrpení.

(melancholik – člověk precitlivělý, nespolečenský, pesimistický, který se špatně přizpůsobuje, hluboce prožívá)

- **posouzení aktuálnosti díla**

Příběh nevlastní matky, která utýrala vyvdaného syna, je (pevně doufám!) neaktuální.

- **určení místa a času textu**

místo: dům, ve kterém vyrůstá hlavní hrdina; blíže neurčeno

čas: autorova současnost, ode dne úmrtí chlapcovy matky do chlapcovy smrti, asi rok; není přesně určen

- **stručné nastínění děje**

Jednoho jarního dne se dítě vzbudilo a zjistilo, že jeho maminka v noci zemřela. Ten samý den se jedné ze slepic narodilo 13 kuřátek.

V domě bylo mnoho lidí a všichni dítě litovali. V pokoji se zjevil otec, kterého se dítě bálo, ale brzy zase odešel a dítě mohlo pozorovat hru kuřat. Když bylo vše připraveno, služebná Katla dovedla dítě do svátečního pokoje, kde byla maminka uložena. Otec dítě nabádal, aby si ji pořádně prohlédlo, protože ji vidí naposled. Dítě začalo plakat a muselo být odneseno.

Čas do pohřbu dítě trávil hraním s kuřaty, protože pohřeb měl být honosný a dítěte si nikdo nevšímal. Jedno z kuřat bylo menší, pomalejší, méně jedlo a vypadalo nemocně. Děcko mu pomáhalo, ale kuře nerostlo. V den pohřbu dítě obdivovalo matčinu rakev a svoje nové šaty. Cizí žena ho chovala a litovala, ale ono se bránilo a nechtělo u ní být.

Smuteční průvod se šel rozloučit s hodnou zemřelou. Vdovec vedl po svém boku mladou příbuznou, která ještě několik dní po pohřbu zůstala v domě. Poté několik týdnů často jezdil mimo domov na pracovní cesty, až si domů přivedl novou nevěstu – právě onu mladou příbuznou. Chlapec byl zděšen, cítil z ženštiny zlobu. Nadále si hrál s odrostlými kuřaty. To slabé bylo i nadále menší než ostatní, a navíc ho sourozenci odstrkovali. Katla říkala, že je to kuře – melancholik, proto ho ostatní nemají rádi. Nová paní domu nebyla oblíbená a stará Katla zůstávala jen kvůli péči o chlapce. Otec se k ní choval lépe než k matce, často ji objímal a líbal a chlapec tomu nerozuměl.

Nová paní vyhodila několik děveček i Katlu a také starého čeledína. Místo nich přišlo její služebnictvo. Všichni se smáli zvykům bývalé paní a také chlapci. Jednou dostal nespravedlivě pohlavek a byl vyhozen na dvůr. Přišlo za ním kuře a chlapec ho odnesl do bezpečí k sobě do postele. Služebná Pepka to zpozorovala a ztropila povyk. Chlapci se zase vysmáli. Postupně paní docílila toho, že chlapec jedl v síni a z misek. Také podle ní páchnul.

Když jednou v noci plakal a chtěl maminku, rozhodla, že bude spát v kuchyni s Pepkou. Chlapec byl neustále trestán a nikdo se ho nezastal. Celé dny trávil s kuřetem na dvorku a churavěl. Byl čím dál apatičtější. Jednoho dne už nevstal, neměl sílu.

Chlapce nechali stonat a nikdo si ho nevšímal. Jen když měl přijet lékař, dali ho do hezké postýlky a převlékli ho. Lékař konstatoval, že chlapec brzy zemře, a tak ho zase strčili do starých peřin a do kuchyně. Pepka si stěžovala, že zde nemůže vydržet, a tak byl přestěhován do kůlny na zem. Kuře se postavilo k oknu a podivně kdákalo, dokud nevzburcovalo paní domu. Chtěla, aby bylo hned podříznuto, ale stihlo utéct do kůlny k chlapci. Ten zemřel s kuřetem přitisknutým k tělu.

- **určení smyslu díla**

Chlapec i kuře se narodili jako „slabé kusy“ předem předurčené k záhubě. Ačkoli se chlapec snažil kuřeti pomoci, kuře bylo i nadále odstrkované a neoblíbené. Chlapec byl zpočátku odhodlaný žít, ale i on byl okolím udolán. Dílo ukazuje, že člověk proti přírodě nic nezmuže.

- **pravděpodobný adresát**

Kniha vyžaduje zdatnějšího čtenáře, neboť je psána značně archaickým jazykem. Obzvlášť silný prožitek budou mít ženy-matky.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla**

Jedná se o autorovu první knihu, která vyšla knižně r. 1889.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací**

Film Kuře melancholik z roku 1999 Jaroslava Brabce neodpovídá literární předloze. (Matku zabil blesk, chlapec má jméno Lojzík, macecha je z počátku hodná,...)

Úryvek k rozboru:

Hošík však stonal jako dospělý, schopný sebezapření. Vůbec si nestěžoval, slůvka neproněsl o nějakém strádání, jako by věděl, že to tak musí být. Jen někdy se ještě ozvala nějaká potřeba života; krk jal se natahovati, ztěžka otevřel očinka, zatěkav jima někam do okolí, ústa se mu sešpulila k jakémus polykání a sliny se mu z nich ronily na bradu. Leč potom zas očka zavřel, dozadu klesla mu hlava a na břicho přimkl pěsti, zpět zašed do ponurých svých mrákot a sebezapření.

Paní, aby se vyhnula všem nepříjemnostem, nešla vůbec do kuchyně a dala rozevřít v pokoji zabeďněné dvěře, vedoucí do síně, aby se nemusilo choditi kuchyní.

A bylo stále hůř. Jednoho dne přišla zase Pepka k paní, oznámila jí, co se děje, a radila, aby byl zavolán lékař. Paní počala se křížovati – takové náklady -, leč uznala důvody Pepčiny, že kvůli lidem je to potřeba; jinak by se ani o tom ona (Pepka) nebyla vůbec zmínila; kdož by měl podobně zbytečné drahé ohledy.

Děcko nejdříve bylo omyto, převlečeno, dáno do jiných peřin, jeho postýlka přenesena do pokoje. Pepka všechno sama obstarala dosti dobře, snad vzhledem k tomu, že jí za to paní slíbila nový hedvábník.

Pak povolán lékař.

● **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze závěrečné části novely. Chlapec umírá, protože ho služebná Pepka a jeho nevlastní matka utýraly, ale lékař to nesmí poznat.

● **téma a motiv**

téma: umírání malého chlapce

motivy: krk, oči, ústa, kuchyně, lékař,...

● **časoprostor**

čas: není přesně určen; doba, kdy chlapci zbývá jen několik dní života

prostor: kuchyně se dveřmi do síně sousedící s pokojem paní domu

● **kompoziční výstavba**

Příběh je vyprávěn chronologicky.

Úryvek se skládá z pěti odstavců.

● **vypravěč**

Dílo je vyprávěno v er-formě, vypravěč se v některých pasážích obrací ke čtenáři (ne však v úryvku).

● **postava**

dítě – světlollasé, kudrnaté, modrooké, v bílé košilce; asi do poloviny knihy neznáme pohlaví, až poté je uvedeno, že se jedná o chlapce; má uzavřenou povahu, stýská se mu po zemřelé mamince, soucítí se slabým kuřetem, je přizpůsobivé a mlčky trpí příkoří

maminka – dobrosrdečná, všemi oblíbená, ale otec ji týral

otec – vždy působí zle a chladně, o své dítě nemá žádný zájem

nevlastní matka – mladá, hezká, cílevědomá, zlá, krutá, bezcitná, panovačná, sobecká

Pepka – zlá, prospěchářská, bezcitná

● **vyprávěcí způsoby**

nepřímá řeč: Jednoho dne přišla zase Pepka k paní, *oznámila jí, co se děje, a radila, aby byl zavolán lékař.* Paní počala se křížovati – takové náklady -, leč uznala důvody Pepčiny, *že kvůli lidem je to potřeba; jinak by se ani o tom ona (Pepka) nebyla vůbec zmínila; kdož by měl podobně zbytečné drahé ohledy.*

nevlastní přímá řeč: Paní počala se křížovati – *takové náklady* -, leč uznala důvody Pepčiny

● **typy promluv**

Celý úryvek je tvořen pásmem vypravěče v er-formě.

• **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

hošík, očinka, očka, břicho, děcko, postýlka – zdrobnělina

natahovati, choditi, křižovati, dvéře, síň – archaismus

zatěkav, zašed – přechodník minulý

Pepka – hypokoristikum (domácké jméno)

hedvábník – historismus (nástroj k vyšívání hedvábí)

• **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

stonal jako dospělý – přirovnání

slůvka nepronesl, paní nešla vůbec do kuchyně – nadsázka

Jen někdy se ještě ozvala nějaká potřeba života – personifikace

krk jal se natahovati, ústa se mu sešpulila – personifikace

ponuré mráčky - epiteton